

تبیین رابطه آینده‌نگاری و نیروی دریایی راهبردی

شهرام نوروزانی^۱

بهرام رضایی^۲

چکیده:

آینده‌پژوهی مشتمل بر مجموعه تلاش‌هایی است که با استفاده از تجزیه و تحلیل منابع، الگوها و عوامل تغییر و یا ثبات، به تجسم آینده‌های بالقوه و برنامه‌ریزی برای آن‌ها می‌پردازد. آینده‌پژوهی منعکس می‌کند که چگونه از دل تغییرات (یا تغییر نکردن) "امروز"، واقعیت "فردا" تولد می‌یابد. رویکرد آینده‌نگاری در رابطه با نیروی دریایی راهبردی در واقع ترسیم آینده‌ای برای ایجاد زمینه‌ها و زیرساخت‌های سیادت دریایی ج.ا.ا. در منطقه‌ی ژئواستراتژیک خلیج فارس می‌باشد. این مقاله تلاش دارد با استفاده از روش سناریونویسی ضمن بیان آینده‌های بدیل به بیان آینده‌های باورکردنی و در نهایت آینده‌های مطلوب فراروی نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران در بازه‌ی زمانی ایران ۱۴۰۴ بپردازد. چهار آینده‌ی پیش‌روی نداجا متکی بر عدم قطعیت‌ها شامل نیروی دریایی خاکستری (در حالت وجود محیط منازعه و عدم برخورداری از توانمندی فناوری دفاعی دریایی داخلی)، نیروی دریایی سبز (در حالت وجود محیط منازعه و برخورداری از توانمندی فناوری دفاعی دریایی داخلی)، نیروی دریایی داخلی (در حالت وجود محیط رقابت و عدم برخورداری از توانمندی فناوری دفاعی دریایی داخلی) و نیروی دریایی آبی (در حالت وجود محیط رقابت و برخورداری از توانمندی فناوری دفاعی دریایی داخلی) فراروی نیروی دریایی آجا خواهد بود.

کلیدواژه:

آینده‌نگاری، عدم قطعیت، ژئوپلیتیک، امنیت ملی، نیروی دریایی راهبردی

^۱ - عضو هیات علمی دانشگاه عالی دفاع ملی

^۲ - عضو هیات علمی دانشگاه فرماندهی و ستاد

مقدمه:

آینده‌پژوهی^۱ مشتمل بر مجموعه تلاش‌هایی است که با استفاده از تجزیه و تحلیل منابع، الگوها و عوامل تغییر و یا ثبات، به تجسم آینده‌های بالقوه و برنامه‌ریزی برای آن‌ها می‌پردازد. آینده‌پژوهی منعکس می‌کند که چگونه از دل تغییرات (یا تغییر نکردن) "امروز"، واقعیت "فردا" تولد می‌یابد.

در معادل لاتین آینده‌پژوهی از واژه‌ی جمع آینده به این دلیل استفاده شده‌است که با بهره‌گیری از طیف وسیعی از روش‌شناسی‌های پژوهشی و به جای تصور "فقط یک آینده"، به گمانه‌زنی‌های سیستماتیک و خردورزانه، در مورد نه فقط "یک آینده" بلکه "چندین آینده متصور" مبادرت می‌شود. موضوعات آینده‌پژوهی دربرگیرنده گونه‌های "ممکن"، "محتمل" و "مطلوب" برای دگرگونی از حال به آینده می‌باشند.

در فرازی از چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴، ج.ا.ا. کشوری پیشرفته و امن معرفی گردیده‌است. چنین به نظر می‌رسد که این امنیت بایستی متناسب با تمام شرایط راهبردی و در حوزه‌های مختلف جغرافیایی همچون دریاها در آینده‌ی بیان شده (تا ۱۴۰۴ ه. ش) نیز معنا شود. فکر درباره آینده برای کارها و اقدامات کنونی نیروهای مسلح ج.ا.ا. و نداجا امری ضروری است. واکنش بدون تفکر به آینده‌ی خلیج فارس و دریای عمان امکان‌پذیر است، اما کنش امکان‌پذیر نیست، چرا که عمل نیاز به پیش‌بینی دارد. بدین ترتیب، تصویرهای آینده (آرمان‌ها، اهداف، مقاصد، امیدها، نگرانی‌ها و آرزوها) پیشران‌های اقدامات فعلی ما هستند.

از این‌رو آینده‌ی این منطقه‌ی حساس راهبردی امری است که راهبردپردازان آجا و نداجا می‌توانند با اقدامات هدفمند خود در طراحی آن به تناسب توان خود تأثیرگذار باشند. در صورتی که در این حوزه آجا قصد داشته باشد عاقلانه عمل کند، بایستی نسبت به پیامدهای اقدامات خود و دیگران آگاهی و شناخت کافی داشته باشند. همچنین واکنش‌های دیگران و نیروهایی را که خارج از کنترل آجا است را بررسی نماید. این پیامدها تنها در آینده خود را نشان می‌دهد.

^۱. Futures Study

بیان مسئله

سرعت تغییرات در محیط حساس و ژئواستراتژیک خلیج فارس به قدری سرسام‌آور است که دیگر نمی‌توان با روش‌های سنتی با آن‌ها کنار آمد. "اگر با تغییرات همگام نشوید، زیر چرخ عظیم تغییر خرد خواهید شد." اما آیا امکانی برای اطلاع یافتن از آینده‌ی این منطقه حساس برای ما وجود دارد؟ قطعاً در مورد آینده هیچ چیز یقینی وجود ندارد و این از اصول اولیه آینده‌شناسی است. اما اصل دیگری هم وجود دارد که: انسان می‌تواند در سرنوشت آینده تأثیرگذار باشد. در این میان دانشی زاده می‌شود که تلاش دارد با پیش‌بینی عوامل موثر در تغییرات آینده به صورتی دوگانه، هم مهار تغییرات را در دست گیرد و هم جامعه را برای این تغییرات آماده کند. آینده‌پژوهی فراتر از پیش‌بینی است و ادعای پیش‌گویی هم ندارد. آینده‌پژوهی هنر شکل دادن به آینده‌است، به آن شکل که آینده را می‌خواهیم. این بخش از دانش آینده‌پژوهی در اصطلاح، آینده‌نگاری نام دارد.

مقاله‌ی پیش‌رو تلاش دارد با بررسی کتابخانه‌ای و اینترنتی رویدادهای ۱، روندها، ۲، تصویرهای ۳ و اقدام‌های ۴ قابل بررسی در منطقه‌ی حساس خلیج فارس، دریای عمان و شمال مدار ۱۰ درجه‌ی اقیانوس هند، به مطالعه‌ی موردی آینده‌های بدیل منطقه‌ی پیش‌گفته پرداخته و در نهایت به این سؤال پاسخ دهد که آینده‌های بدیل نیروی دریایی راهبردی ج.ا.ایران در بازه‌ی زمانی اکنون تا چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ چگونه ممکن است باشد؟

اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

امروزه تغییرات با نرخ سریع‌تری به ویژه در منطقه‌ی حساس آسیای جنوب غربی به وقوع می‌پیوندند، افزایش روزافزون نیاز به انرژی صادره از این منطقه، تغییرات فناوری‌های ارتباطی و به دنبال آن تغییر در دیگر جنبه‌های زندگی، افزایش وابستگی متقابل کشورهای منطقه، تمرکززدایی جوامع و نهادهای موجود که به دلیل گسترش فناوری اطلاعات شتاب بیشتری یافته است، تمایل روزافزون به جهانی شدن به همراه

¹ events

² Trends

³ Images

⁴ Actions

حفظ ویژگی‌های ملی، قومی و فرهنگی و بسیاری عوامل دیگر، لزوم درک بهتر از "تغییرات" و "آینده" را برای دولت‌های رسمی در شکل اعم و نیروهای نظامی به شکل اخص ایجاب می‌کند. این حوزه زمانی اهمیت بسیار می‌یابد که به امور امنیتی - دفاعی جوامع در سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی می‌پردازد.

آینده اساساً قرین به عدم قطعیت است. با وجود این، آثار و رگه‌هایی از اطلاعات و واقعیات که ریشه در گذشته و حال دارند، می‌توانند رهنمون ما به آینده باشند. ادامه "نصمیم‌گیری" صرفاً چندین آینده محتمل بر اساس تجارب "گذشته"، غفلت از رصد تغییرات آتی را در پی خواهد داشت و با تلخ‌کامی روبرو خواهد شد. این وضعیت هنگامی که با مصادیق دهه‌ی نخست قرن بیست و یکم میلادی مورد واکاوی قرار می‌گیرد، اهمیت دوچندان می‌یابد. عدم قطعیت نهفته در آینده برای بعضی، توجیه‌کننده‌ی عدم دوراندیشی آنان است و برای عده‌ای دیگر منبعی گرانبها از فرصت‌ها.

از آنجایی که آینده‌پژوهی هنر شکل دادن به آینده‌است، به آن شکل که آینده را می‌خواهیم. کسانی که این دانش را در دست دارند و از آموزه‌های آن درصد کشف آینده‌ی مطلوب و بیان چشم‌انداز خود هستند در واقع هم‌اکنون هم به آینده جهان به دلخواه و مطلوب خود، شکل می‌دهند. می‌توان کشورها و جوامعی را دید که نتوانستند خود را با تحولات سازگار کنند و از این جهت از هم فروپاشیدند.^۱ آن‌ها ذات تغییر را درست نشناختند. آینده‌شناسی منطقه‌ی خلیج فارس و به تبع آن تبیین نقش نیروی دریایی راهبردی ج.ا.ا. از این منظر دانش شناخت تغییرات این منطقه‌ی ژئوپلیتیکی است. شناخت آینده برای نداجا؛ که به فرمایش مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) و فرماندهی کل قوا بایستی حوزه‌ی تأثیرگذاری خود را در حد راهبردی تعریف نماید، از حیاتی‌ترین علوم مورد نیاز نیروهای مسلح ج.ا.ا. است.

^۱ کشورهای شوروی و یوگسلاوی نمونه‌های اخیر این رخداد هستند.

اهداف پژوهش

مهمترین اهدافی این پژوهش به شرح زیر است:

۱) تبیین عدم قطعیت‌های مرتبط با نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران در بازه‌ی زمانی ایران ۱۴۰۴ در منطقه‌ی خلیج فارس، دریای عمان و شمال مدار ۱۰ درجه‌ی اقیانوس هند

۲) تبیین آینده‌های بدیل فراروی نیروی دریایی ارتش ج.ا.ا. مبتنی بر آینده‌های باورکردنی در بازه‌ی زمانی ایران ۱۴۰۴ در منطقه‌ی خلیج فارس، دریای عمان و شمال مدار ۱۰ درجه‌ی اقیانوس هند

سؤال پژوهش

مهمترین سؤالی که این مقاله در جستجوی پاسخ‌گویی به آن می‌باشد عبارتست از: آینده‌های بدیل فراروی نیروی دریایی ج.ا.ا. مبتنی بر آینده‌های باورکردنی در بازه‌ی زمانی ایران ۱۴۰۴ در منطقه‌ی خلیج فارس، دریای عمان و شمال مدار ۱۰ درجه‌ی اقیانوس هند کدام هستند؟

فرضیات پژوهش

با توجه به نوع متغیرهای تحقیق و بازه‌ی زمانی مورد نظر پژوهش‌گر از ارائه‌ی فرضیه‌ی پژوهشی خودداری نموده و اهداف پژوهش را دنبال خواهد نمود.

روش‌شناسی پژوهش

با توجه به رویکرد آینده‌نگارانه‌ی این مقاله، روش سناریونویسی محوریت اصلی را دارا می‌باشد اما به منظور آینده‌نگاری نیروی دریایی راهبردی، از چند روش در این پژوهش استفاده شده است، که عبارتند از:

۱- روش بررسی اسناد و مدارک علمی^۱ با رویکرد زمینه‌ای

۲- روش تحلیل کیفی مبتنی بر آینده‌پژوهی و سناریونویسی

روش‌های کیفی تدوین سناریو مبتنی بر داده‌های نرم (یعنی داده‌های غیر قابل اندازه‌گیری) و استدلال هستند. هدف؛ اغلب شناسایی و تحلیل روابط سیستم‌ها، بازیگران کلیدی، عدم قطعیت‌ها و مانند اینهاست. روش‌های کیفی برای برنامه‌ریزی میان‌مدت تا بلندمدت ضروری هستند. روش‌های نیمه‌کیفی مانند تحلیل‌های تاثیر

روند و تاثیر متقابل در طراحی سناریو متداول هستند. منظور ما از نیمه کیفی روش‌هایی است که برای مثال روابط بر اساس استدلال کیفی، کمی‌سازی می‌شوند. [لیندگرن، ۱۳۸۶: ۲۷]

محقق با توجه به ماهیت مفاهیم، اصطلاحات و متغیرهای تحقیق (عدم قطعیت‌ها) به هنگام معرفی آن‌ها و همچنین تعامل آن‌ها با یکدیگر از روش تحقیق کیفی مبتنی بر آینده‌پژوهی و سناریونویسی استفاده نموده است.

قلمروهای پژوهش

قلمرو تحقیق حاضر بازه‌ی زمانی زمان حال تا پایان چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ می‌باشد و به لحاظ مکانی قلمرو تحقیق قسمتی از حوزه‌ی مأموریتی مناطق جغرافیای ج.ا.ا. مرتبط با نیروی دریایی راهبردی (خلیج فارس، دریای عمان و شمال اقیانوس هند تا مدار ۱۰ درجه) ارتش جمهوری اسلامی ایران به لحاظ ماهیتی نیز قلمرو تحقیق آینده‌های بدیل فراروی نیروی دریایی راهبردی ج.ا.ا. مبتنی بر آینده‌های باورکردنی است

نوع پژوهش

با توجه به ماهیت موضوع پژوهش، نوع پژوهش کاربردی- توسعه‌ای می‌باشد.

روش گردآوری اطلاعات

در این پژوهش به منظور گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است. در این حال برای ادبیات موضوع از مطالعات میدانی مستند انجام شده توسط دیگران، استفاده شده است و اطلاعات مورد نیاز از طریق مصاحبه، جستجوی کتابخانه‌ای، اینترنت و بانک‌های اطلاعات داخلی و خارجی به دست آمده است.

روائی و اعتبار پژوهش

به منظور کسب روائی و اعتبار پژوهش تلاش شده است از اسناد و مدارک دست اول استفاده شده و با مراجعه به کتابخانه‌های معتبر، از کتاب‌های مبتنی بر پژوهش و صاحب اعتبار، اطلاعات لازم گردآوری گردد.

واژه‌ها و اصطلاحات

نیروی دریایی راهبردی^۱

عبارتست از مجموعه‌ی به هم پیوسته‌ای از نیروی انسانی توانمند؛ ابزار و امکانات مناسب دریایی و آماد و پشتیبانی^۲ (سطحی، زیرسطحی و هواناوها)؛ که بر اساس یک راهبرد آینده‌نگارانه در صدد کسب سیادت دریایی در منطقه‌ی ویژه‌ای که خصوصیات ژئوپلیتیکی آن منطقه، آثار راهبردی دارد، عمل می‌نماید.

در این مقاله نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران در منطقه‌ی خلیج فارس، دریای عمان و شمال مدار ۱۰ درجه‌ی اقیانوس هند بر اساس تصویر آینده‌نگارانه‌ی ایجاد شده از سوی فرماندهی معظم کل قوا به عنوان یک نیروی دریایی راهبردی بیان شده است.

آینده‌پژوهی^۳

مشمول بر مجموعه تلاش‌هایی است که با استفاده از تجزیه و تحلیل منابع، الگوها و عوامل تغییر و یا ثبات، به تجسم آینده‌های بالقوه و برنامه‌ریزی برای آن‌ها می‌پردازد. آینده‌پژوهی منعکس می‌کند که چگونه از دل تغییرات و ثبات امروز، واقعیت فردا تولد می‌یابد. (<http://ayandehpajoohi.com/page/about.php>)

اهداف آینده‌پژوهی

هدف ۱: محتمل ساختن آینده‌های مرجح یا مطلوب است. بدین منظور باید از آنچه که می‌خواهیم بیافرینیم تصویری روشن و شفاف در ذهن داشته باشیم.

هدف ۲: توجه به آینده‌های ممکن است که با وجود تردید در وقوع آن‌ها، تحقق برخی از آن‌ها اثر بزرگی بر موضوع می‌گذارند

(<http://www.tebyan.net/newmobile.aspx/index.aspx?pid=5268>)

سناریو

سناریو عبارت است از طرح‌ریزی بلندمدت برای آینده و توسعه روش‌های تصمیم‌گیری در شرایط عدم قطعیت به منظور کسب آمادگی‌های لازم و بهره‌برداری از وضعیت‌های گوناگون متصور و غیر قابل تصور در آینده.

^۱ محقق ساخته

^۲ Logistic

3. Futures Study

سناریوها به دو نوع سؤال پاسخ می‌دهند:

- الف- چگونه ممکن است یک وضعیت فرضی مرحله به مرحله پیش بیاید؟
ب- چه جایگزین‌هایی برای هر بازیگر، در هر مرحله برای جلوگیری، منحرف ساختن، یا سهولت بخشیدن به این فرآیند وجود دارند؟ (لیندگرن، ۱۳۸۶: ۸)
چشم‌انداز

تصویری روشن از یک آینده مطلوب است که معمولاً روشی کوتاه و موجز بیان می‌شود اگر قرار باشد چشم‌انداز به عنوان یک چشم‌انداز راهبردی در سازمان به کار رود باید به خوبی در قلب کسانی که قرار است موجب تحقق آن شوند، تثبیت شده باشد. هر فرایند طراحی سناریوی باید با چشم‌اندازی از چیزی که می‌خواهید به آن برسید، مرتبط باشد. (لیندگرن، ۱۳۸۶: ۴۷)

آینده‌نگاری

در حالی که پیش‌بینی اصطلاحی برای پیش‌گویی‌هاست. آینده‌نگاری اصطلاحی است که دیدگاه‌های بازتری را در مورد تفکر آینده‌گرایانه توصیف می‌کند. آینده‌نگاری‌ها با استفاده از سناریوها بر شناسایی آینده‌های ممکن، مسائل بالقوه، گرایش‌ها و عدم قطعیت‌ها تمرکز دارند. آینده‌نگاری با اصطلاح تحلیل آینده مشابهت دارد. (لیندگرن، ۱۳۸۶: ۳۵)

سناریوی هنجاری

سناریوی هنجاری، سناریویی است که یک آینده مطلوب (یا نامطلوب) را توصیف می‌کند. هدف سناریوی هنجاری بعضی اوقات این است که بهترین آینده و راه‌های ممکن برای رسیدن به آن آینده را جستجو می‌کند. این هدف هم‌چنین می‌تواند ارتباطی نیز باشد. (لیندگرن، ۱۳۸۶: ۱۵)

ژئوپلتیک

ژئوپلتیک عبارتست از علم مطالعه روابط متقابل جغرافیا، قدرت و سیاست و کنش‌های ناشی از ترکیب آن‌ها با یکدیگر (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۳۷) مکمل‌های فضائی و جغرافیائی مفروض در ماورای مرزها که به لحاظ ساختاری از تجانس برخوردار بوده و به لحاظ کارکردی تأمین‌کننده نیازها و کاستی‌های یک کشور محسوب گردد. (همان: ۱۲۰)

ساختار فضائی ژئوپلتیکی^۱

ترکیب فضائی-جغرافیائی ترتیبات و نظم ژئوپلتیکی حاکم بر جهان. به تعبیری دیگر ساختار فضائی ژئوپلتیکی به آرایش و انتظام اجزای فضائی یک نظم ژئوپلتیکی اطلاق می‌شود (حافظنیا، ۱۳۸۵: ۱۳۵)

عناصر و اجزای فضائی ساختار ژئوپلتیکی از دیدگاه سائل بی‌کوهن^۲ ژئوپلتیسین معاصر امریکائی عبارتست از:

قلمروهای ژئوپلتیک بری و بحری

- مناطق ژئوپلتیکی تابع، شامل دو منطقه در قلمرو بری و پنج منطقه در قلمرو ژئواستراتژیک بحری

- منطقه ژئوپلتیکی مستقل شبه قاره‌ی هند که در حال ارتقاء به قلمرو ژئواستراتژیک می‌باشد.

- مناطق دروازه‌ای یا سطح اتصال قلمروهای ژئواستراتژیک و مناطق ژئوپلتیک نظیر اروپای شرقی

- منطقه‌ی کمربند شکننده‌ی خاورمیانه (Cohen, 1994: 24 - 34)

کد ژئوپلتیکی^۳

عبارتست از دستور کار عملیاتی سیاست خارجی یک کشور که در ماورای مرزهای خود، مکان‌های جغرافیائی را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. (Taylor, 1994: 330)

این مفهوم توسط پیتر تایلور جغرافی‌دان سیاسی معروف انگلیسی وضع شد که شامل:

تعریف حکومت و دولت از منافع ملی، تعیین تهدیدات خارجی نسبت به منافع ملی و

واکنش برنامه‌ریزی شده و توجیه‌آمیز برای تهدیدات مزبور می‌گردد. (Taylor & Flint, 2000: 62)

کدهای ژئوپلتیکی هر کشور خاص همان کشور می‌باشد و کشورها سعی می‌کنند برای

رسیدن به منافع و اهداف خود بر کدهای ژئوپلتیکی دیگران اثر گذاشته و آن را مورد

هدف قرار دهند. کشورهای قدرت‌مند می‌کوشند تا از طریق اعمال نفوذ در

سیستم‌های جهانی و بین‌المللی بر کشورهای ضعیف غلبه کرده و کدهای ژئوپلتیک

1. Spatial Geopolitical Structure

2. Saul. B. Cohen

3. Geopolitical Code

آنان را متأثر نمایند. کدهای ژئوپلیتیکی در سه سطح: محلی، منطقه‌ای و جهانی عمل می‌کنند. این کدها در سطح محلی به ارزیابی کشورهای همسایه می‌پردازند. در سطح منطقه‌ای مکان‌ها و فضاها، جغرافیائی منطقه و کشورهای ماورای همسایگان توسط قدرت‌های بالفعل و بالقوه‌ی منطقه‌ای که سعی بر گسترش قدرت خود در منطقه دارند مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. بالاخره در سطح جهانی و کروی حکومت تنها چند کشور معدود، کدهای ژئوپلیتیکی جهان شمول را تعیین می‌کنند. (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۱۴۵)

امنیت ملی

امنیت ملی، به مفهوم وجود شرایطی است که در آن افراد ملت از خطر هرگونه تهدیدی نسبت به تمامیت ارضی و استقلال کشور، وحدت کلی، نهادهای حکومتی، ثروت‌ها، اقتدار ملی، عقاید، مقدسات، مال، معیشت، حیثیت، ناموس، جسم، جان، حقوق اساسی و به طور کلی همه ارزش‌هایی که در گستره‌ی چتر منافع ملی قرار دارند، در چارچوب قوانین کشور به‌طور نسبی در بستر زمان در امان باشند.» (تهامی، ۱۳۸۴: ۷۹)

والتر لیپمن^۱ نویسنده و مفسر آمریکایی می‌گوید: کشوری دارای امنیت است که در صورت احتراز از جنگ، مجبور به فدا کردن منافع حیاتی خود نباشد و در صورت وقوع جنگ، منافع حیاتی خود را با پیروزی در جنگ حفظ کند. (جمراسی، ۱۳۷۴: ۱۰)

تحلیل محتوا

برنامه‌ریزی بر پایه سناریوها بعد از جنگ جهانی دوم به عنوان روشی برای برنامه‌ریزی در بخش دفاعی- نظامی آمریکا مطرح شد. در دهه ۱۹۵۰ سناریونویسی توسط هرمان کان در موسسه رند^۲ برای موضوع جنگ‌های گرما هسته‌ای مطرح شد. از نمونه‌های این سناریوها، سناریوهای حمله‌ی هسته‌ای آمریکا و شوروی می‌باشد. سناریوهای کان توسط استنلی کوپرلیک تبدیل به فیلم طنزی با نام دکتر استرنج لائو شد.

آینده احتمالاً از درهم‌کنش چهار مؤلفه‌ی رویدادها، روندها، تصویرها و اقدام‌ها پدید می‌آید. روندها تغییرات منظم در داده‌ها یا پدیده‌ها در خلال زمان هستند. روندها بر

1. Walter Lippmann.

2. RAND

اساس این پیش‌فرض شکل می‌گیرد، تغییرات در جهان دارای پیوستگی تاریخی است. رویدادها وقایعی هستند که نظم موجود در داده‌ها یا پدیده‌ها را بر هم می‌زند. رویدادها بر خلاف روندها بر اساس این پیش‌فرض شکل می‌گیرد، تغییرات در جهان دارای گسستگی تاریخی است. (لیندگرن، ۱۳۸۶: ۱۰)

موقعیت جغرافیایی ج.ا.ا. در خلیج فارس و دریای عمان به گونه‌ای است که از هم‌اکنون باید بدانیم که آینده ممکن است آستن چه پیشامدهایی در این منطقه حساس باشد؛ کدام پیشامدها احتمال وقوع بیشتری دارند و در میان آن‌ها کدامیک از مطلوبیت بیشتری برخوردار است. بر همین اساس، سه رویکرد به مطالعه‌ی آینده منطقه‌ی خلیج فارس، دریای عمان و شمال مدار ۱۰ درجه‌ی اقیانوس هند؛ که عمده منافع راهبردی ج.ا.ا. در این منطقه رقم می‌خورد، وجود دارد:

- آینده‌پژوهی تحلیلی، که گاه آینده‌پژوهی اکتشافی نیز نامیده می‌شود؛
- آینده‌پژوهی تصویرپرداز؛
- آینده‌پژوهی هنجاری، که گاه آینده‌پژوهی مشارکتی نیز نامیده می‌شود.

با توجه به ویژگی‌های خاص این منطقه جغرافیایی و همچنین محدودیت منابع قابل دسترس روش آینده‌پژوهی اکتشافی رویکرد محوری این مقاله می‌باشد.

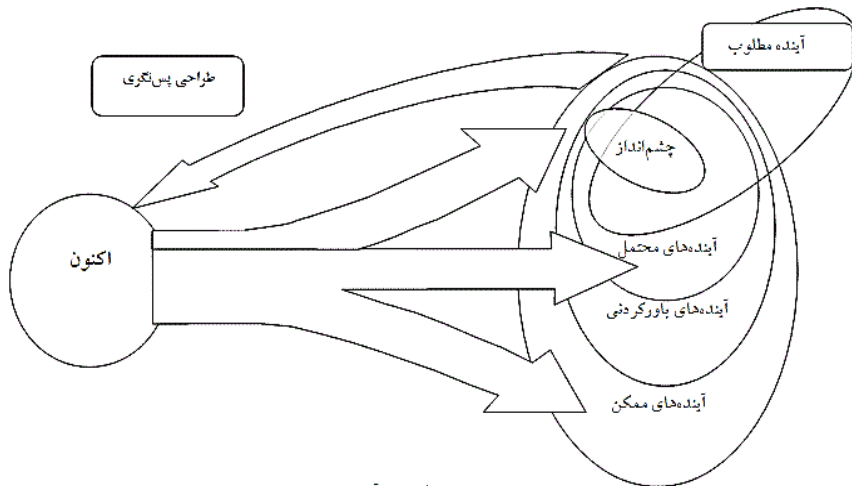
به منظور ایجاد تصویری مناسب و در قالب هر چه شبیه‌تر به آینده پیش‌رو تکنیک‌های مختلفی توسط متخصصین و آینده‌پژوهان پیشنهاد شده است. یکی از این تکنیک‌ها که در آینده‌نگاری مفید تلقی می‌شود، برنامه‌ریزی پس‌نگرانه است.

در واقع طراحی پس‌نگرانه^۱ یک تکنیک سناریوسازی است که آن را با یک آینده‌ی تخیلی شروع می‌کنیم و بعد راه رسیدن به آن را ایجاد می‌کنیم. این راه می‌تواند توسط روش‌های تحلیلی و یا روش‌های مبتکرانه‌تر مانند نوشتن تاریخ آینده ساخته شود (لیندگرن، ۱۳۸۶: ۲۱)

در طراحی پس‌نگرانه هدف دستیابی به آینده‌ای بدیل بر اساس شرایط آینده‌ی مطلوب یا مرجح است که البته بایستی به چشم‌انداز هم توجه ویژه نماییم. در مورد مسئله‌ی این مقاله چشم‌انداز مد نظر در رده‌ی راهبرد بزرگ در بازه‌ی زمانی ایران ۱۴۰۴ تعریف می‌گردد.

به منظور تحلیل مناسب جهت‌گیری‌های آینده از پیش‌فرض‌های^۱ آینده‌پژوهی استفاده استفاده به عمل می‌آید. یکی از پیش‌فرض‌های آینده‌پژوهی اذعان به وجود گزینه‌های متعدد آینده به شرح پیش‌رو است با توجه به نمودار شماره ۱ آینده‌های بدیل قابل فرض در این مقاله به این شرح می‌باشد:

- آینده ممکن^۲: هر چیزی اعم از خوب یا بد، محتمل یا بعید، می‌تواند در آینده رخ دهد.
- آینده‌های محتمل^۳: آنچه به احتمال بسیار زیاد در آینده به وقوع خواهد پیوست (مبتنی بر استمرار روندهای کنونی در آینده)
- آینده‌های مطلوب^۴: آنچه مطلوب‌ترین و مرجح‌ترین رویداد آینده به شمار می‌رود.
- آینده‌های باورکردنی^۵: آینده‌ای که با توجه به جمیع شرایط احتمال وقوع برای آن‌ها متصور است.

نمودار شماره ۱: پیش‌فرض‌های آینده‌پژوهی

تصاویر دو گونه هستند نوع اول مطلوبیت یک وضعیت از آینده را بازگو می‌نمایند. برخی از این تصاویر را می‌توان در میان صحبت‌ها، نوشته‌ها و یا راهبردها پیدا نمود عباراتی همچون؛ آرمان‌شهرها (اتوپیاها)، شهر پاک، اجتماع شبکه‌ای، آموزش فراگیر و

-
- 1 Defaults of Futures Study
 - 2 Possible Futures
 - 3 Probable Futures
 - 4 Preferable Futures
 - 5 Plausible Futures

یا چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ نوع دوم بیان‌گر ترس از وقوع یک آینده می‌باشند، همچون؛ ویران‌شهرها (دیستوپیاها) و یا در پروژه‌ی ایرانوفیبا (ایران‌هراسی) ایران هسته‌ای. علاوه بر مؤلفه‌های پیش‌گفته نیروهای پیش‌ران‌انیز در شکل‌دهی آینده ایفای نقش می‌کنند. نیروهای پیش‌ران مجموعه و خوشه‌ای سازگار از یک یا چند مؤلفه‌های سازنده‌ی آینده هستند که آینده را احتمالاً می‌سازند. در خصوص نیروهای پیش‌ران نکات زیر قابل توجه می‌باشد.

- تنها یک روند یا پیش‌ران تعیین‌کننده آینده‌ی جهان نیست.
- هر پیش‌رانی دارای تاثیرات متفاوتی در کشورها و مناطق مختلف است.
- پیش‌ران‌ها الزاماً باعث تقویت همدیگر نمی‌شوند و ممکن دارای اثرات متضاد و خنثی‌کننده یکدیگر باشند. (پیش‌ران‌های دارای عدم قطعیت)

از آنجایی که امور راهبردی در حوزه‌های کلان مورد بحث و مذاقه قرار می‌گیرند در این قسمت به بررسی محیطی نیروی دریایی راهبردی در بازه‌ی زمانی ایران ۱۴۰۴ می‌پردازیم. جدول شماره ۱ با توجه به شناخت محیط ملی ج.ا.ایران، محیط منطقه‌ای و در نهایت محیط جهانی به تبیین نیروهای پیش‌ران در منطقه‌ی خلیج فارس، دریای عمان و شمال مدار ۱۰ درجه‌ی اقیانوس هند پرداخته است. در این جدول مهم‌ترین روندها و تصاویر بیان شده پرداخته شده است.

گام بعدی برای ترسیم فضای آینده، تعیین عدم قطعیت‌ها^۲ است. عدم قطعیت آن دسته از نیروهای پیش‌ران‌هایی هستند که نمی‌توان با قطعیت و پیش‌بینی‌پذیری بالایی در مورد آن‌ها سخن گفت. از سوی دیگر بایستی به این نکته نیز توجه نمود که تحقق یا عدم تحقق عدم قطعیت‌ها، وابسته به رفتار مجموعه‌ای از بازیگران است.

سازمان	محیط ملی ج.ا.ا.	منطقه‌ای	جهانی
سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و	استمرار موضع مستقل سیاسی ایران ظهور انشعاب‌های سیاسی در داخل کشور افزایش درآمد ارزی ج.ا.ا. رشد تولید ناخالص ملی	ادامه حمایت امریکا و غرب از رژیم صهیونیستی افزایش روند منطقه‌گرایی افزایش موج ایران‌هراسی ظهور قدرت‌های سیاسی جدید	افزایش همگرایی سیاسی اروپا و آمریکا در تداوم تلاش در جهت استقرار لیبرال دموکراسی در جهان هم‌گرایی روسیه و چین با دنیای غرب برای مهار راهبردی ایران تداوم تلاش در انزوای سیاسی - اقتصادی ایران استمرار افزایش قیمت نفت

¹ Driving Forces

² Uncertainty

<p>افزایش وابستگی هم‌پیمانان آمریکا به منابع انرژی خاورمیانه افزایش وابستگی کشورهای در حال توسعه راهبردی (چین به هند) به منابع انرژی خاورمیانه استمرار توان‌مندی راهبردی رسانه‌های گروهی با کارکرد جهانی در افکار عمومی افزایش جمعیت جهانی [CIA-WorldFactbook] افزایش سطح ارتباطات و اطلاع‌رسانی افزایش نقش زنان در جامعه جهانی کیت‌بیز، ۱۳۸۵: ۲۴</p>	<p>تداوم روند عدم پذیرش سیاسی رژیم صهیونیستی - افزایش اهمیت اقتصادی منطقه آسیای جنوب غربی به لحاظ منافع نفتی و تبادلات تجاری - افزایش روند آزادی‌خواهی اجتماعی و سیاسی افزایش نگرانی حکومت‌های منطقه‌ای از نگرش هلال شیعی افزایش سطح تعاملات فرهنگی به واسطه صنعت توریسم - افزایش مشارکت زنان در جوامع سنتی عربی - اسلامیکیت‌بیز، ۱۳۸۵: ۲۴</p>	<p>فردسنگی نهاده‌های تولیدی و صنعتی افزایش جمعیت جوان جامعه افزایش سطح تحصیلات جامعه افزایش رشد فناوری اطلاعات افزایش روند بازتعریف ماهیت‌های خرده‌فرهنگی و قومیتی افزایش نقش و حضور تأثیرگذار زنان در جامعه</p>	مورد مطالعه
<p>افزایش امکان استفاده از سلاح‌های تاکتیکی هسته‌ای راهبردی امنیت ملی آمریکا، ۲۰۱۰: ۲۶] افزایش استفاده از ابزارهای نظامی بدون سرنشین افزایش بودجه نظامی آمریکا و غرب [CIA-Factbook - USA] افزایش توان‌گردآوری اطلاعات توسط فن‌آوری پیشرفته افزایش تمایل ناتو به مشارکت در تولید امنیت گسترش ناتو به شرق و خلیج فارس و دریای عمان راهبری جهانی فناوری دفاعی توسط ایالات متحده (ام‌سی و دیگران، ۱۳۸۷: ۵۳۵) استمرار توانمندی تولید نسل فناوری توسط ایالات متحده آمریکا (ام‌سی و دیگران، ۱۳۸۷: ۵۴۱) کوچک‌سازی ابزار و وسایل (ام‌سی و دیگران، ۱۳۸۷: ۵۳۵)</p>	<p>ادامه حضور دراز مدت آمریکا و ناتو در خلیج فارس و دریای عمان [ادافوس آجا، ۱۳۸۸: ۵۳]: تقویت قدرت دفاعی کشورهای حوزه‌خلیج فارس در زمینه پدافند موشکی برگزاری رزمایش‌های مشترک با کشورهای منطقه تداوم وابستگی تجهیزاتی و فناوری دفاعی کشورهای منطقه به قدرت‌های جهانی و به ویژه غرب [ادافوس آجا، ۱۳۸۸: ۱۲۳] افزایش فعالیت‌های جنگ‌افزارهای هوشمند بدون‌سرنشین در منطقه II [ادافوس آجا، ۱۳۸۸: ۷۸] افزایش فعالیت‌های دزدان دریایی در منطقه</p>	<p>اراده ایران برای تأسیس نیروی دریایی راهبردی افزایش توان نظامی ج.ا.ا. افزایش خوداتکایی نظامی ج.ا. تغییر ماهیت نیروی نظامی ایران به سوی یک نیروی بازدارنده ناهمگون (نامنتقرن، ناهمتراز) افزایش قابلیت اقدامات نظامی در دریا در نیروهای مسلح ایران به‌ویژه در حوزه زیرسطحی رواج فناوری‌هایی با کاربرد دوگانه‌افزایش توان دسترسی به فناوری‌های نیمه پیشرفته دسترسی محدود به فناوری پیشرفته ولی مؤثر</p>	

جدول شماره ۱: مهم‌ترین روندها و تصاویر بیان شده محیطی در بازه‌ی زمانی ایران ۱۴۰۴

این بازیگران در سطوح ملی (گرایش‌های سیاسی، اقتصادی، دفاعی و غیره داخلی ج.ا.ا.)، منطقه‌ای (رفتارها و گرایش‌های کشورهای حوزه‌ی خلیج فارس، عمان، پاکستان، هند، یمن در امور سیاسی، اقتصادی و دفاعی) و جهانی (رفتارها و گرایش‌های سیاسی، اقتصادی و دفاعی کشورهای فرامنطقه‌ای مؤثر از جمله ایالات متحده آمریکا، انگلستان، فرانسه، روسیه، چین، ژاپن) قدرت اثرگذاری و یا اثرپذیری دارند.
با توجه به اطلاعات ارائه شده در جدول شماره ۱ ماتریس ۲*۲ را با استفاده از مهم‌ترین پیشران‌های تشکیل دهنده‌ی عدم قطعیت‌ها عبارت خواهد بود از:

۱- محیط رقابتی با نشانگرهای:

الف - محیط ملی شامل: افزایش درآمد ارزی ج.ا.ا.، رشد تولید ناخالص ملی، افزایش جمعیت جوان جامعه، افزایش سطح تحصیلات جامعه، افزایش رشد فناوری اطلاعات، افزایش نقش و حضور تأثیرگذار زنان در جامعه، اراده ایران برای تأسیس نیروی

دریایی راهبردی، رواج فن‌آوری‌هایی با کاربرد دوگانه، افزایش توان دسترسی به فن‌آوری‌های نیمه‌پیشرفته

ب - محیط منطقه‌ای شامل: افزایش اهمیت اقتصادی منطقه آسیای جنوب غربی به لحاظ منافع نفتی و تبادلات تجاری، افزایش سطح تعاملات فرهنگی به واسطه صنعت توریسم، افزایش مشارکت زنان در جوامع سنتی عربی - اسلامی استمرار و افزایش قیمت نفت، برگزاری رزمایش‌های مشترک با کشورهای منطقه

پ - محیط جهانی شامل: افزایش وابستگی هم‌پیمانان آمریکا (اتحادیه اروپا، ژاپن و کره) به منابع انرژی خاورمیانه، افزایش وابستگی کشورهای در حال توسعه راهبردی (چین به هند) به منافع انرژی خاورمیانه، افزایش تمایل ناتو به مشارکت در تولید امنیت، تداوم روند جهانی شدن

۲- محیط منازعه با نشانگرهای:

الف - محیط ملی شامل: استمرار موضع مستقل سیاسی ایران، ظهور انشعاب‌های سیاسی در داخل کشور، افزایش روند بازتعریف ماهیت‌های خرده‌فرهنگی و قومیتی، تغییر ماهیت نیروی نظامی ایران به سوی یک نیروی بازدارنده ناهمگون (نامتقارن، ناهمتراز)، افزایش قابلیت اقدامات نظامی در دریا در نیروهای مسلح ایران به‌ویژه در حوزه زیرسطحی

ب - محیط منطقه‌ای شامل: ادامه حمایت آمریکا و غرب از رژیم صهیونیستی، افزایش موج ایران هراسی، ظهور قدرت‌های سیاسی جدید، افزایش روند آزادی‌خواهی اجتماعی و سیاسی، افزایش نگرانی حکومت‌های منطقه‌ای از نگرش هلال شیعی، ادامه حضور دراز مدت آمریکا و ناتو در خلیج فارس و دریای عمان، تقویت قدرت دفاعی کشورهای حوزه خلیج فارس در زمینه پدافند موشکی، تداوم وابستگی تجهیزاتی و فناوری دفاعی کشورهای منطقه به قدرت‌های جهانی و به ویژه غرب، افزایش فعالیت‌های جنگ‌افزارهای هوشمند بدون‌سرنشین در منطقه، افزایش فعالیت‌های دزدان دریایی در منطقه

پ - محیط جهانی شامل: افزایش همگرایی سیاسی اروپا و آمریکا در تداوم تلاش در جهت استقرار لیبرال دموکراسی در جهان، هم‌گرایی روسیه و چین با دنیای غرب برای مهار راهبردی ایران، تلاش در انزوای سیاسی - اقتصادی ایران، استمرار توان‌مندی

راهبردی رسانه‌های گروهی با کارکرد جهانی در افکار عمومی، افزایش سطح ارتباطات و اطلاع‌رسانی، افزایش نقش زنان در جامعه جهانی، افزایش امکان استفاده از سلاح‌های تاکتیکی هسته‌ای، افزایش استفاده از ابزارهای نظامی بدون سرنشین، افزایش بودجه نظامی آمریکا و غرب، افزایش توان گردآوری اطلاعات توسط فن‌آوری پیشرفته، گسترش ناتو به شرق و خلیج فارس و دریای عمان

۳- برخورداری ج.ا.ایران از حد بالایی از توانمندی فناوری دفاعی دریایی داخلی با نشانگرهای:

الف - محیط ملی شامل: افزایش درآمد ارزی ج.ا.ا، رشد تولید ناخالص ملی، افزایش جمعیت جوان جامعه، افزایش سطح تحصیلات جامعه، افزایش رشد فناوری اطلاعات، افزایش خوداتکایی نظامی ج.ا.ا، رواج فناوری‌هایی با کاربرد دوگانه، افزایش توان دسترسی به فناوری‌های نیمه‌پیشرفته، دسترسی محدود به فناوری پیشرفته ولی مؤثر
ب - محیط منطقه‌ای شامل: افزایش اهمیت اقتصادی منطقه آسیای جنوب غربی به لحاظ منافع نفتی و تبادلات تجاری، برگزاری رزمایش‌های مشترک با کشورهای منطقه، افزایش فعالیت‌های جنگ‌افزارهای هوشمند بدون سرنشین در منطقه
پ - محیط جهانی شامل: افزایش سطح ارتباطات و اطلاع‌رسانی، تداوم روند جهانی شدن افزایش توان گردآوری اطلاعات توسط فن‌آوری پیشرفته، کوچک‌سازی ابزار و وسایل

برخورداری ج.ا.ایران از حد ضعیفی از از توانمندی فناوری دفاعی دریایی داخلی با نشانگرهای:

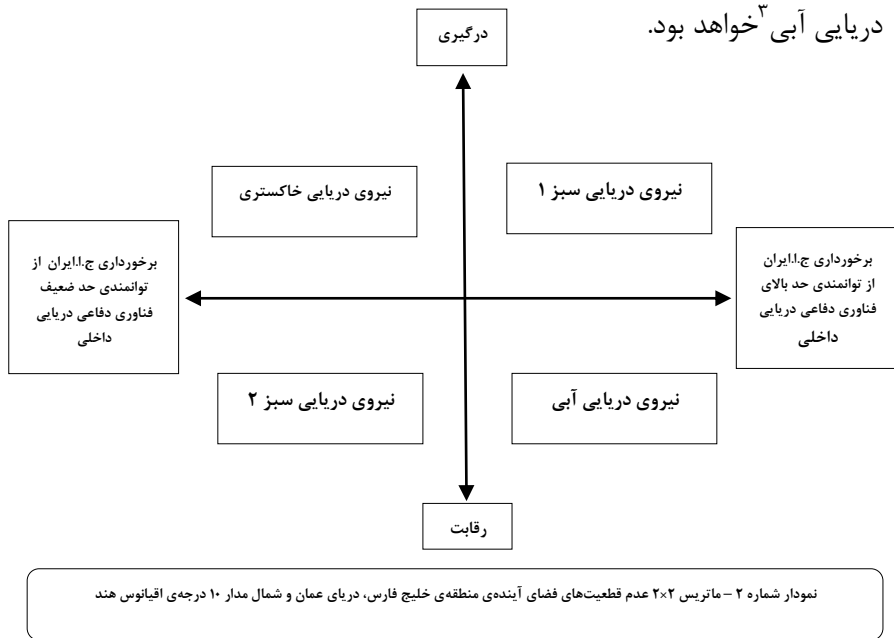
الف - محیط ملی شامل: فرسودگی نهاده‌های تولیدی و صنعتی، دسترسی محدود به فناوری پیشرفته

ب - محیط منطقه‌ای شامل: افزایش موج ایران هراسی، تقویت قدرت دفاعی کشورهای حوزه خلیج فارس در زمینه پدافند موشکی، افزایش فعالیت‌های جنگ‌افزارهای هوشمند بدون سرنشین در منطقه

پ - محیط جهانی شامل: هم‌گرایی روسیه و چین با دنیای غرب برای مهار راهبردی ایران، تداوم تلاش در انزوای سیاسی- اقتصادی ایران، افزایش وابستگی هم‌پیمانان آمریکا به منابع انرژی خاورمیانه، افزایش توان گردآوری اطلاعات توسط فن‌آوری پیشرفته، افزایش بودجه نظامی آمریکا و غرب، راهبری جهانی فناوری دفاعی توسط

ایالات متحده، استمرار توانمندی تولید نسل فناوری توسط ایالات متحده امریکا و ژاپن؛ کوچک‌سازی ابزار و وسایل

از روش‌های متداول ترسیم فضای آینده استفاده از ماتریس ۲×۲ عدم قطعیت‌ها است. (لیندگرن، ۱۳۸۶: ۳۵) به منظور ترسیم فضای آینده منطقه‌ی خلیج فارس، دریای عمان و شمال مدار ۱۰ درجه‌ی اقیانوس هند در بازه‌ی زمانی ایران ۱۴۰۴، چهار نیروی پیشران را که عدم قطعیت و اهمیت بالا دارند انتخاب کرده و ماتریس ۲×۲ را به شرح پیش‌رو حاصل خواهد شد. از درهم‌کنش چهار مؤلفه‌ی رویدادها، روندها، تصویرها و اقدام‌ها، آینده‌ای پدید خواهد آمد که با توجه به ویژگی‌های شناخته‌شده‌ی بین‌المللی، چهار آینده قابل بحث متکی بر عدم قطعیت‌های برشماری شده، شامل نیروی دریایی خاکستری^۱، نیروی دریایی سبز ۱^۲، نیروی دریایی سبز ۲^۳ و نیروی دریایی آبی^۳ خواهد بود.

هنگامی که محیط آینده منطقه‌ی خلیج فارس، دریای عمان و شمال مدار ۱۰ درجه‌ی اقیانوس هند در بازه‌ی زمانی اکنون تا چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ با توجه به

^۱ Brown Navy
^۲ Green Navy
^۳ Blue Navy

عوامل مؤثر در آن و از جمله شگفتی‌سازها به سوی منازعه و درگیری پیش رفته و صنعت دفاعی دریایی داخلی از توانمندی و زیرساخت ضعیفی برخوردار باشد، نیروی دریایی به سمت نیروی دریایی خاکستری و یا به عبارت دیگر ساحلی متمایل خواهد شد.

در حالتی که محیط منطقه‌ی پیش‌گفته به سوی منازعه و درگیری و در شرایطی که صنعت دفاعی دریایی داخلی دارای توانمندی و زیرساخت حد بالا می‌باشد، نیروی دریایی به سمت نیروی دریایی سبز ۱ و یا به عبارت دیگر فلات قاره‌ای متمایل خواهد شد.

در نگرشی دیگر آینده‌ی قابل‌تصور سوم حالتی است که عدم قطعیت‌های آینده به سوی رقابت با رویکرد همکاری پیش‌برود و در این حال، صنعت دفاعی دریایی داخلی دارای توانمندی و زیرساخت ضعیف می‌باشد، در چنین شرایطی گرایش نیروی دریایی به سمت نیروی دریایی سبز ۲ و یا به عبارت دیگر فلات قاره‌ای متمایل خواهد شد. این حالت توان ضعیف‌تری از نیروی دریایی را به نمایش می‌گذارد و تمایل آن بیشتر به سوی سواحل است. در این حال اگرچه به واسطه وجود شرایط رقابتی وضعیت مناسبی برای پیشرفت و گسترش صنایع دریایی و دفاعی موجود است اما ضعف زیرساخت اجازه‌ی پیشرفت عمده را نخواهد داد.

در حالتی که محیط منطقه‌ی پیش‌گفته به سوی رقابت توأم با همکاری پیش‌رفته و در همان حال، صنعت دفاعی دریایی داخلی دارای توانمندی و زیرساخت قوی باشد، نیروی دریایی به سمت نیروی دریایی آبی و یا به عبارت دیگر راهبردی متمایل خواهد شد. در این حال آینده‌ی مطلوب نمایان‌گر می‌شود.

کشورهای مهم صنعتی جهان همچون آمریکا، ژاپن و اتحادیه‌ی اروپا به تعبیر دکتر حافظ‌نیا نسبت به قلمرو مکانی این پژوهش تعلق ژئوپلیتیکی دارند این تعلق به گونه‌ای است که این کشورها نه می‌توانند و نه می‌خواهند نسبت به تحولات این منطقه بی‌تفاوت باقی بمانند. این وضعیت، توان بالقوه‌ای را ایجاد می‌کند که به نوبه‌ی خود با درهم‌کنش بحران‌های منطقه‌ای همچون اختلافات ارضی ایران و امارات بر سر جزایر سه‌گانه ایرانی شرایط پیچیده‌ای را برای آینده‌ی منطقه رقم زند. به تعبیر دکتر مجتهدزاده وجود فضای حسن‌نیت و آگاهی مسئولان و نخبگان سیاسی از اوضاع

پیرامونی ج.ا.ا. به ویژه در منطقه‌ی حساس خلیج فارس و دریای عمان می‌تواند راه‌گشای مناسبی برای حل بحران‌های ژئوپلیتیکی منطقه‌ای باشد. چنین به نظر می‌رسد که با توجه به درهم‌تنیدگی عوامل سیاسی، اقتصادی، نظامی و اقتصادی و فرهنگی در ترسیم وضعیت مناطق لازم است با بازتعریف کدهای ژئوپلیتیکی خاص این منطقه در سطح ملی و منطقه‌ای توسط ج.ا.ا. تلاش گردد شرایط لازم جهت دستیابی به نیروی دریایی راهبردی فراهم گردد. تشکیل نیروی دریایی راهبردی رابطه‌ی مستقیم و دوطرفه با امنیت ملی و منافع کشور دارد. ایجاد شرایط مناسب جهت ایجاد اقتدار ملی و سیادت دریایی ایران در منطقه‌ی خلیج فارس، دریای عمان و شمال مدار ۱۰ درجه‌ی اقیانوس هند در بازه‌ی زمانی ایران ۱۴۰۴ نیاز به اتخاذ راهبردهای مناسب و برنامه‌ای پابرجا بر اساس وضعیت‌های آینده دارد.

نتیجه‌گیری

آینده‌پژوهی فراتر از پیش‌بینی است و ادعای پیش‌گویی هم ندارد. آینده‌پژوهی هنر شکل دادن به آینده‌است، به آن شکل که آینده را می‌خواهیم. این بخش از دانش آینده‌پژوهی در اصطلاح، آینده‌نگاری نام دارد. یکی از روش‌های متداول آینده‌نگاری سناریونویسی است. سناریو عبارت است از طرح‌ریزی بلندمدت برای آینده و توسعه روش‌های تصمیم‌گیری در شرایط عدم قطعیت به منظور کسب آمادگی‌های لازم و بهره‌برداری از وضعیت‌های گوناگون متصور و غیر قابل تصور در آینده. سرعت تغییرات در محیط حساس و ژئواستراتژیک خلیج فارس به قدری سرسام‌آور است که دیگر نمی‌توان با روش‌های سنتی با آن‌ها کنار آمد. این مقاله با بررسی کتابخانه‌ای و اینترنتی رویدادها، روندها، تصویرها و اقدام‌های قابل بررسی در منطقه‌ی حساس خلیج فارس، دریای عمان و شمال مدار ۱۰ درجه‌ی اقیانوس هند، به مطالعه‌ی موردی آینده‌های بدیل منطقه‌ی پیش‌گفته پرداخته است. آینده احتمالاً از درهم‌کنش چهار مؤلفه‌ی رویدادها، روندها، تصویرها و اقدام‌ها پدید می‌آید. از روش‌های متداول ترسیم فضای آینده استفاده از ماتریس ۲×۲ عدم قطعیت‌ها است. به منظور ترسیم فضای آینده‌ی منطقه‌ی خلیج فارس، دریای عمان و

شمال مدار ۱۰ درجه‌ی اقیانوس هند در بازه‌ی زمانی ایران ۱۴۰۴، چهار نیروی پیشران شامل؛ محیط رقابتی، محیط منازعه، برخورداری ج.ا.ایران از حد بالایی از توانمندی فناوری دفاعی دریایی داخلی و برخورداری ج.ا.ایران از حد ضعیفی از توانمندی فناوری دفاعی دریایی داخلی را که عدم قطعیت و اهمیت بالا دارند انتخاب کرده و ماتریس ۲×۲ حاصل خواهد شد.

از درهم‌کنش چهار مؤلفه‌ی رویدادها، روندها، تصویرها و اقدام‌ها، آینده‌های بدیلی، پدید خواهد آمد که با توجه به توانمندی‌های نیروی دریایی، چهار آینده شامل؛ نیروی دریایی خاکستری (در حالت وجود محیط منازعه و ضعف توانمندی فناوری دفاعی دریایی داخلی)، نیروی دریایی سبزا (در حالت وجود محیط منازعه و برخورداری از حد بالایی از توانمندی فناوری دفاعی دریایی داخلی)، نیروی دریایی (در حالت وجود محیط رقابت و ضعف برخورداری از توانمندی فناوری دفاعی دریایی داخلی) و نیروی دریایی آبی (در حالت وجود محیط رقابت و برخورداری از حد بالایی از توانمندی فناوری دفاعی دریایی داخلی) فراروی نیروی دریایی آجا خواهد بود.

منابع:

- احدی، محمد، (۱۳۸۷)، ناتو در قرن ۲۱، تهران، انتشارات مرکز آموزشی شهید سپهبد صیاد شیرازی
- تافلر، الوین، (۱۳۷۰)، جابجائی قدرت، ترجمه شهیندخت خوارزمی، تهران، خوارزمی
- تهامی، سید مجتبی، (۱۳۸۴) امنیت ملی (جلد اول)، تهران، انتشارات سازمان عقیدتی سیاسی ارتش ج.ا.ا.
- دال، جل، (۱۳۸۳)، راهنمایی برای آشنایی با ادبیات آینده‌پژوهی، ترجمه دفتر سیاست‌پژوهی فناوری دفاعی-موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، تهران
- دافوس آجا، (۱۳۸۸)، مجموعه مقالات برگزیده همایش دفاع دریایی ناهمگون، تهران، دافوس آجا
- جمراسی فراهانی، علی اصغر، (۱۳۷۴) بررسی مفاهیم نظری امنیت ملی، تهران، مرکز آموزش مدیریت دولتی
- حافظ‌نیا، محمد رضا، (۱۳۸۵)، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی
- حافظ‌نیا، محمد رضا، (۱۳۸۶)، مقدمه‌ای بر روش پژوهش در علوم انسانی، تهران، سمت

- کیت‌پرز، کلی، (۱۳۸۵)، فصل یازدهم کتاب *International Organizations On Governance in The Twenty – First Century* از نشر Prentice Hall ۲۰۰۴، ترجمه دکتر حسین شریفی طراز‌کوهی، تهران، ماهنامه اطلاعات راهبردی، سال چهارم، شماره ۳۶
- لیندگرن، مارتین، (۱۳۸۶)، *طراحی سناریو (پیوند بین آینده و راهبرد)*، مترجم عزیز تاتاری، تهران، مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی
- مجتهدزاده، پیروز، (۱۳۷۹)، *خلیج فارس: کشورها و مرزها*، تهران، انتشارات عطائی
- مسی مینهال و رودکو و ویلهام سیمز و برین بریج، (۱۳۸۷)، *نقش فناوری‌های همگرا در بهبود عملکرد انسانی*، مترجمان علیرضا فرشچی و مصطفی مهرورزی، تهران، مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی
- ملکی‌فر، عقیل و همکاران (آصف)، (۱۳۸۸)، *الفبای آینده‌پژوهی*، تهران، انتشارات کرانه علم
- هاگت پیتر، (۱۳۷۵)، *جغرافیا ترکیبی نو (جلد دوم)*، ترجمه‌ی شاپور گودرزی‌نژاد، تهران، سمت
- حافظ‌نیا، محمدرضا، (۱۳۷۹)، "تعریف نو از ژئوپلتیک"، *فصلنامه‌ی تحقیقات جغرافیائی*، سال ۱۵، شماره ۳ و ۴، مشهد
- حافظ‌نیا، محمد رضا؛ و همکاران، (۱۳۸۲)، "تحلیل مبانی جغرافیائی قدرت ملی جمهوری اسلامی ایران"، *نشریه دو فصلنامه علوم جغرافیائی دانشگاه تربیت معلم*، شماره یک پائیز، تهران
- Cohen, Saul. b. (1994). *Geopolitics in the New world Era. Chapter2 from recording the world*, Edited by: George J. Demko & William b. wood. USA: west view Press
- Taylor, Peter, J. (1994) *Political Geography*. England: Longman Scientific & Technical.
- Taylor, Peter, J. & Flint (2000) *Measuring National Power in the Postindustrial Age*, New York;
- CIA World Factbook, March 2005
- CIA - The World Factbook -- European Union.htm 18 December 2008
- CIA - The World Factbook – USA 18 December 2008
- http://athens.usembassy.gov/military_obligations.html